

Aksjologiczne uwarunkowania postaw studentów kierunków pomocowych wobec osób starszych na przykładzie Polski i Niemiec – perspektywa międzykulturowa

Streszczenie: Funkcjonowanie w świecie odmiennym kulturowo stało się codziennością. Czynnikiem przyczyniającym się do tego stała się integracja europejska, globalizacja, migracje ludności. W tym kontekście ważną rolę odgrywa edukacja międzykulturowa, której celem jest rozpoznanie, zrozumienie i wspieranie różnorodności. Artykuł ma charakter empiryczny. Celem badań uczyniono diagnozę i charakterystykę postaw oraz systemu wartości studentów kierunków pomocowych wobec osób starszych w Polsce i w Niemczech. Metodą badań był sondaż diagnostyczny. Do badań użyto *Kwestionariusza Postaw wobec Ludzi Starszych P-LS N. Kogana* oraz *Kwestionariusza Portretów PVQ S. Schwartza*. Badania były prowadzone w okresie od października do grudnia 2018 r. Grupę podstawową stanowili studenci niemieccy (200 osób), a grupę porównawczą – studenci polscy (167 osób). Wyniki badań wykazały istnienie statystycznie istotnych różnic w zakresie postaw wobec osób starszych pomiędzy polską i niemiecką młodzieżą akademicką.

Słowa kluczowe: postawy, system wartości, edukacja międzykulturowa, student, Polska, Niemcy

Wstęp

Realizacja zadań pomocowych to jedno z najbardziej odpowiedzialnych zadań państwa opiekuńczego. W tym kontekście szacunek dla drugiego człowieka wynika z podzielanej przez obywateli akceptacji tej uniwersalnej wartości przekazywanej w procesie socjalizacji. Model społeczeństwa demo-

kratycznego, oparty na prawie do godności, wolności i podmiotowości każdej jednostki, zakłada, że można w imię tak pojmowanego systemu wartości budować pluralizm i pokój heterogenicznego obecnie świata. Idea równego traktowania obywateli wynika z faktu, że różnorodność i zmiana, uruchomione procesami globalnymi, stały się kryteriami opisującymi dzisiejszą rzeczywistość i warunkują dokonywanie podziałów w społeczeństwach (Giddens, 2001; Bauman, 2011).

W tym kontekście ważną rolę odgrywa edukacja międzykulturowa, której celem jest rozpoznanie, zrozumienie i wspieranie różnorodności. Idee i zadania tej edukacji wpisują się w pracę pomocową w środowiskach, w których zachodzi polaryzacja różnych sposobów funkcjonowania jednostek i grup, następstwem czego są stereotypy i uprzedzenia, marginalizacja czy wykluczenie (Świdzińska, 2020).

Przesłaniem edukacji międzykulturowej jest m.in. otwarcie na kontakty z ludźmi z innych grup narodowościowych, etnicznych, kulturowych, wyznaniowych. W tak pomyślanej edukacji znaczące staje się poznawanie Innych i ich kultur, podejmowanie wspólnych poczynań kulturalnych i oświatowych, wzajemne wzbogacanie kultur, przełamywanie stereotypów, kształtowanie poczucia wspólnotowości, integracja, określanie uniwersalnych humanistycznych wartości (Lewowicki, 2017).

Stosunek społeczeństwa wobec osób starszych stanowi miarę rozwoju cywilizacyjnego, kultury społeczeństwa i zwykłego człowieczeństwa. Zależy on jednak od wielu czynników, specyficznych dla danego kraju, wśród których ważną rolę odgrywa system wartości.

Starzenie się społeczeństwa jako problem globalny

Starzenie się populacji jest zjawiskiem globalnym. Prawie każdy kraj na świecie odnotowuje zarówno wzrost średniej długości życia, jak i wzrost odsetka osób starszych w ogólnej strukturze populacji. W 2019 r. na świecie było 703 miliony osób w wieku 65 lat i starszych (przy całkowitej populacji wynoszącej 7,7 miliarda w tym samym roku) (World Population Prospects, 2019. Highlights, 2019, s. 5). Przewiduje się, że do 2050 r. liczba ta podwoi się i wyniesie 1,5 miliarda (World Population Ageing 2019, 2020, s. 7).

Zarówno Polska, jak i Niemcy należą do krajów starzejących się. Według Eurostatu współczynnik obciążenia demograficznego ludźmi starszymi w Europie w latach 2015–2050 dla Niemiec w 2015 r. wynosił 32,8%, zaś w roku 2050 wzrośnie do 46,3%. W Polsce w roku 2020 odsetek osób starszych

w społeczeństwie wyniósł 24,8%, zaś w roku 2050 wzrośnie on do poziomu 35,6% (*Prognoza ludności na lata 2014–2050*, 2014).

Sytuację Polski i Niemiec w zakresie opieki gerontologicznej można określić jako podobną, a jednocześnie różną. Podobieństwo wyraża się w procesie starzenia się społeczeństw, oba kraje należą do społeczeństw demograficznie starych. Różnice pomiędzy krajami polegają między innymi na podejściu do ludzi starszych, postawach społecznych wobec seniorów, jakości opieki gerontologicznej i inwestowaniu państwa w system opieki zdrowotnej (por. Kanios, 2018; 2021).

Stosunek Niemców do zapewnienia opieki i wsparcia osobom starszym jest nieco inny niż w Polsce. Według badań Eurobarometru (European Commission 2007) znakomita większość Europejczyków chciałaby, żeby opieka nad nimi na starość była sprawowana w ich własnym domu. Polacy w tej materii kierują swoje oczekiwania w stronę rodziny (Furmańska-Maruszak, 2019). W Niemczech osoby starsze mieszkają głównie poza rodziną lub w domach pełnoetatowych (Theunissen i Kulig, 2016; Lindmeier i Oermann, 2017; Gusset-Bährer, 2018). Na znaczeniu zyskuje nie tylko zawód opiekuna osoby starszej, ale także zawód pielęgniarki geriatrycznej. Władze niemieckie podkreślają, iż w szybko rozwijającym się, połączonym ze sobą świecie jest to jedna z najpewniejszych prac (Klauber, Schwinger, Greß, Kuhlmeier i Jacobs, 2020).

Z kolei w Polsce rodzina jest najważniejszą płaszczyzną odniesienia oraz powszechnie odczuwanym gwarantem bezpieczeństwa, opieki i akceptacji osoby starszej (Trafiałek, 2014). Ponadto zawody pomocowe zaliczane są do zawodów trudnych, niestety ciągle jeszcze nisko wynagradzanych, o niskim prestiżu społecznym.

Funkcjonowanie człowieka starszego w znacznej mierze wyznaczone jest przez postawę społeczeństwa wobec seniorów. Zależy ono od opinii społecznych na temat możliwości osób starszych oraz wzorów kulturowych (Butler, 1980; McConatha, Schnell, Volkwein, Riley i Leach, 2003). W Polsce osoby starsze należą do grupy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym ze względu na wiek (por. Szatur-Jaworska, 2005; Tokarz, 2005; Weissbrot-Koziarska, 2017).

Postawy wobec osób starszych w dużej mierze wynikają z uznawanego przez człowieka systemu wartości. Związek postaw i wartości analizowany był w literaturze przedmiotu przez wielu badaczy, m.in. K. Popielskiego (1996), B. Wojciszke (2006) czy M. Pakułę (2007).

Założenia metodologiczne badań własnych

Celem badań uczyniono diagnozę i charakterystykę postaw oraz systemu wartości studentów kierunków pomocowych wobec osób starszych w Polsce i w Niemczech. Za punkt wyjścia przyjęto rozumienie postawy jako trwałej dyspozycji charakteryzującej się konsekwentnym występowaniem tego samego uczucia wobec pewnej całości (Mika, 1984).

Główny problem badawczy sprowadzał się do pytania: jakie postawy wobec osób starszych i jaki system wartości przejawiają polscy i niemieccy studenci i czy istnieją różnice w tym zakresie pomiędzy badanymi grupami? Metodą badań był sondaż diagnostyczny. Do oceny postaw badanych studentów wobec osób starszych użyto *P-LS Questionnaire of Attitudes towards Elderly People* by N. Kogan (*Kwestionariusza Postaw wobec Ludzi Starszych P-LS N. Kogana*). Skala Kogana do badania postaw wobec starszych należy do najczęściej stosowanych narzędzi do oceny postaw wobec osób starszych (Lyn, Bryant & Boldero, 2010). Z kolei do zdiagnozowania systemu wartości badanych osób wykorzystano *S. Schwartz's PVQ Portrait Questionnaire* (*Kwestionariusz Portretów PVQ S. Schwartz*). Zastosowanie narzędzia umożliwia oszacowanie preferencji 10 typów: konformizm; tradycja; życzliwość; uniwersalizm; kierowanie sobą; stymulacja; hedonizm; osiągnięcia; władza oraz bezpieczeństwo.

Badania były prowadzone w okresie od października do grudnia 2018 r. W Polsce obejmowały one studentów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Uniwersytetu Rzeszowskiego, zaś w Niemczech – studentów Hochschulen w Hannoverze, Münsterze, Osnabrück, Bielefeld i Wolfsburgu¹. Grupę podstawową stanowili studenci niemieccy (200 osób), a grupę porównawczą – studenci polscy (167 osób).

Wyniki badań

Wśród młodzieży studenckiej przeważały kobiety. Stanowiły one 63,5% badanych studentów w Niemczech oraz 89,82% w grupie studentów polskich. Nie wielki odsetek badanych studentów polskich stanowili mężczyźni (10,18%). Odzwierciedla to wysoki wskaźnik feminizacji w zawodach opiekuńczych

¹ Współautorka artykułu (wykładowca w Hochschule FOM Hannover, Gesundheit und Soziales) osobiście prowadziła badania wśród studentów w trosce o jakość tych badań.

zarówno w Polsce, jak i w Niemczech (por. Kantowicz, 2012; Bütow i Munch, 2012; Bramberger, 2008).

Co drugi badany student z Niemiec jest stanu wolnego (51,5%, 103 osoby), niespełna jedna trzecia badanych żyje w konkubinacie (28%, 56 osób), zaś co piąta osoba (19,5%, 39 osób) jest w związku małżeńskim. Inaczej sytuacja przedstawia się w Polsce. Tutaj zdecydowana większość studentów (85,03%, 142 osoby) jest stanu wolnego. Niewielki odsetek, bo 11,38%, jest w związku małżeńskim, pojedyncze osoby (2,99%, 5 osób) żyją w konkubinacie. W grupie osób badanych znalazły się osoby studiujące zarówno w trybie stacjonarnym, jak i niestacjonarnym. Badani studenci reprezentowali następujące kierunki studiów: praca socjalna, opiekun osoby starszej (Pflegermanagement)², fizjoterapia.

Badani studenci (z obu krajów) najbardziej pozytywne nastawienie wobec seniorów przejawiali w zakresie skali określonej jako *problemy zamieszkiwania ludzi starych* ($M=5,90$; $M=5,06$). Przy czym można zauważyć, że średnia M jest wyższa w grupie studentów z Niemiec, co oznacza, że ich postawy są bardziej pozytywne niż studentów z Polski. Twierdzenia wchodzące w skład tej skali dotyczą kwestii zamieszkiwania osób w podeszłym wieku razem z osobami młodymi, zamieszkiwania seniorów w osiedlach specjalnie dla nich przeznaczonych oraz stosunków sąsiedzkich z osobami po sześćdziesiątym roku życia.

Grupa studentów niemieckich pozytywne postawy przejawiała również w zakresie skali *powierzchność i cechy osobowości* ($x=5,32$). Oznacza to, że badani są zdania, że seniorzy należą do osób dbających o wygląd zewnętrzny oraz posiadających pozytywne cechy osobowości. Można to zobrazować stwierdzeniem: *starzy ludzie są na ogół weseli, przyjemni i mają dobry humor*. Zdecydowanie niższe nasilenie średniej w tej skali uzyskali studenci polscy ($M=4,61$).

W obszarze *zależność starych ludzi od innych* zaobserwowano pozytywne postawy ($x=5,26$) wśród osób młodych z Niemiec oraz negatywne ($M=4,31$) w grupie studentów polskich. Uzyskanie niskich wyników średniej w tej skali oznacza wyrażenie oceny o zależności seniorów od opiekunów, dorosłych dzieci, pracowników pomocy gerontologicznej, a także o niechęci do podejmowania aktywności w celu utrzymania niezależności jak najdłużej. Badani z Polski sądzą, że *starzy ludzie chętnie zrezygnowaliby z pracy, gdyby emerytura lub pomoc finansowa dzieci zapewniła im utrzymanie*. Poza tym stoją

² W niemieckich szkołach wyższych, w których prowadzone były badania, preferowany jest praktyczny profil kształcenia.

na stanowisku, że seniorzy bywają roszczeniowi w zakresie zaspokajania ich potrzeb przez opiekunów, okazywania zainteresowania, akceptacji, a nawet miłości. Pomiędzy badanymi grupami we wszystkich analizowanych skalach zaistniały różnice istotne statystycznie ($p < 0,001$).

Pozytywne oceny emocjonalne w obu grupach ujawniły się również w skali *podobieństwo i różnice między starszymi ludźmi* ($M=5,17$; $M=4,87$). Badana młodzież akademicka uważa, że osoby młode i w starszym wieku nie różnią się znacząco od siebie. Należy jednak zauważyć, że wartość średniej jest wyższa w grupie studentów niemieckich, co oznacza, że ich nastawienia emocjonalne są bardziej przychylne.

Wyraźne różnice zaistniały w obszarze postaw wobec seniorów w zakresie skali *konflikt między młodymi i starymi*. Postawy studentów niemieckich są pozytywne ($M = 5,05$), zaś studentów polskich negatywne ($M = 4,17$). Wysoki wynik oznacza, że przyszli profesjonaliści od pomagania z grupy niemieckiej stoją na stanowisku, że to nieprawda, że seniorzy zbyt często mieszają się do cudzych spraw i nieproszeni dają rady. Wyrażają przekonanie, że nieprawdziwe są twierdzenia o różnicach w zachowaniu pomiędzy ludźmi młodymi i starszymi. Przeciwnego zdania są młodzi ludzie w Polsce.

Badania ujawniły także, że w opinii respondentów z obu grup „starzy ludzie zwykle mają różne nawyki, których nie potrafią się pozbyć”, co może oznaczać, że mają trudności w dostosowywaniu się do nowych sytuacji. Świadczą o tym uzyskane niskie wyniki średniej w zakresie skali *style życia i wydajność ludzi starych* ($M = 4,76$; $M = 3,95$).

Negatywne nastawienie respondentów wobec seniorów ujawniło się w obszarze *towarzystwo ludzi starych* ($M = 4,60$; $M = 3,83$). Na podstawie uzyskanego wyniku można sądzić, że badani niechętnie przebywają w otoczeniu ludzi w starszym wieku, w ich towarzystwie odczuwają skrępowanie, nie czują się swobodnie, uznają, że trudno zrozumieć zachowania i sądy ludzi w starszym wieku. Przy czym nastawienia studentów niemieckich są mniej negatywne.

Ostatnią analizowaną skalą była skala *gotowość do pracy ludzi starych*. Uzyskane niskie wyniki średniej świadczą o postawach raczej negatywnych, jednak w tym przypadku wyższe wyniki uzyskali studenci polscy ($M=4,33$). Zaś młodzież studencka z Niemiec w tym obszarze uzyskała najniższy wynik $M=3,04$. Należy zatem sądzić, że młodzi ludzie z obu państw stoją na stanowisku, że seniorzy przejawiają niską motywację do pracy. Należy podkreślić, że pomiędzy postawami studentów polskich i niemieckich zaistniały różnice istotne statystycznie ($p < 0,001$) we wszystkich analizowanych skalach.

Tab.1. Postawy studentów niemieckich i polskich wobec starszych – porównanie

LS Kogana	Niemcy		Polska		t	p
	M	SD	M	SD		
1. Problemy zamieszkiwania	5,90	1,28	5,06	0,95	7,053	<0,001
2. Towarzystwo ludzi starych	4,60	1,54	3,83	0,86	5,917	<0,001
3. Style życia i wydajność	4,76	1,47	3,95	1,01	6,108	<0,001
4. Zależność starych ludzi od innych	5,26	1,18	4,31	1,13	7,660	<0,001
5. Gotowość do pracy ludzi starszych	3,04	1,88	4,33	1,31	-7,655	<0,001
6. Konflikt między młodszymi i starszymi	5,05	1,02	4,17	0,87	8,749	<0,001
7. Podobieństwa i różnice między starszymi ludźmi	5,17	1,34	4,87	1,03	2,383	0,018
8. Powierzchność i cechy osobowości ludzi starszych	5,32	1,19	4,61	1,48	5,004	<0,001
9. Wynik łączny	4,89	0,61	4,39	0,63	7,400	<0,001

Źródło: badania własne.

System wartości osób badanych

Na podstawie zebranego materiału badawczego można stwierdzić, iż do najwyższej cenionych wartości w grupie studentów niemieckich należą: *bezpieczeństwo* (M= 4,46), *życzliwość* (M=3,91) oraz *przystosowanie* (M=3,91). Oznacza to, że dla tych osób harmonia, porządek społeczny, bezpieczeństwo – osobiste, rodziny i narodowe – jest najważniejsze. Wysoką pozycję wartości *życzliwość* można interpretować jako troskę o dobro najbliższych, rodziny, przyjaciół, znajomych, przyjaźń, miłość. Wysoka nota wartości *przystosowanie* (*conformity*), oznacza ograniczanie własnych dążeń i działań, które mogłyby szkodzić innym lub naruszyć społeczne normy, posłuszeństwo, samodyscyplinę, szacunek wobec starszych.

Te same wartości są cenione przez studentów polskich, przy czym ich umiejscowienie jest nieznacznie inne. Na pierwszym miejscu wskazano wartość *życzliwość* (M=5,08), następnie *przystosowanie* (M=4,82) oraz *bezpieczeństwo* (M=4,71). Z kolei do najmniej cenionych wartości studenci niemieccy zaliczyli *hedonizm* (M=2,44) czyli dążenie do przyjemności, zaspokajanie własnych – głównie organicznych – potrzeb oraz *tradycję* (M=2,60) oznaczającą akceptację i szacunek wobec rytuałów i idei własnej kultury lub religii. Studenci polscy najniżej cenią sobie wartości: *władzę* (M=3,52) oznaczającą dążenie do osiągnięcia prestiżu społecznego, kontroli i dominacji nad innymi ludźmi oraz zasobami oraz podobnie jak ich rówieśnicy z Niemiec *tradycję* (M=3,88). Należy podkreślić, że pomiędzy systemem warto-

ści studentów polskich i niemieckich zaistniały różnice istotne statystycznie ($p < 0,001$) we wszystkich analizowanych wartościach.

Tab. 2. System wartości studentów niemieckich i polskich – porównanie

Wartości	Niemcy		Polska		t	p
	M	SD	M	SD		
1. Self-direction (kierowanie sobą)	2,61	0,49	4,69	1,04	-22,930	<0,001
2. Stimulation (stymulacja)	2,86	0,70	4,00	1,25	-10,159	<0,001
3. Hedonism (hedonizm)	2,44	0,98	4,39	1,29	-15,630	<0,001
4. Achievement (osiągnięcia)	3,32	0,54	4,40	0,96	-12,606	<0,001
5. Power (władza)	3,02	0,67	3,52	1,22	-4,551	<0,001
6. Universalism (uniwersalizm)	3,54	0,33	4,35	0,98	-9,844	<0,001
7. Benevolence (życzliwość)	3,91	0,56	5,08	0,95	-13,490	<0,001
8. Conformity (przystosowanie)	3,91	0,44	4,82	1,02	-10,421	<0,001
9. Tradition (tradycja)	2,60	0,45	3,88	1,01	-14,601	<0,001
10. Security (bezpieczeństwo)	4,46	0,31	4,71	0,85	-3,464	0,001

Źródło: badania własne.

Podsumowanie i wnioski

Badania wykazały, że młodzież studencka z Polski i Niemiec różni się zasadniczo w zakresie postaw wobec osób starszych. Bardziej pozytywne nastawienie wobec seniorów przejawiają studenci niemieccy. Być może czynnikiem przyczyniającym się do tego typu postaw jest znacząco wyższe wynagrodzenie za pracę, jaką otrzymują opiekunowie osób starszych.

W zakresie następujących skal postawy studentów z Niemiec wobec seniorów były bardziej pozytywne niż ich kolegów z Polski: *problemy zamieszkiwania ludzi starych, powierzchność i cechy osobowości, zależność starych ludzi od innych, konflikt między młodymi i starymi*. Niemiecka młodzież akademicka uzyskała zdecydowanie wyższe wyniki średniej, co świadczy o tym, iż dla badanych nie stanowi problemu wspólne zamieszkiwanie z osobami starszymi czy utrzymywanie z nimi kontaktów sąsiedzkich. Seniorów postrzegają jako osoby dbające o swój wygląd zewnętrzny i przypisują im pozytywne cechy osobowości, traktują ich jako osoby niezależne. Prawdopodobnie wynika to z faktu, że społeczeństwo niemieckie otacza ogromnym wsparciem osoby starsze. Podczas edukacji akademickiej podkreśla się, że starszy wiek może również wiązać się ze wzrostem wiedzy, doświadczenia i kompetencji do działania (Kruse, 2009).

Jak wykazały niniejsze badania, istnieje ścisły związek pomiędzy postawami wobec osób starszych a systemem wartości młodych ludzi. Ponadto wystąpiły różnice istotne statystycznie pomiędzy hierarchią wartości studentów polskich i niemieckich.

Przeprowadzone badania inspirowały do sformułowania kilku postulatów zmierzających do wzmacniania pozytywnych postaw wśród młodych ludzi z naszego kraju. Należy zadbać o to, żeby w programach nauczania i kształcenia pojawiały się tematyka związana ze starością i procesem starzenia się. Uczelnie zajmujące się przygotowaniem kadr do pracy na rzecz seniorów powinny pozostawać we współpracy z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz osób starszych, aby studenci już podczas studiów mogli zdobyć doświadczenie oraz kompetencje do pracy na rzecz osób starszych. Ważne jest przeciwdziałanie utrwalaniu się negatywnych stereotypów starości. Warto eksponować przekonania na temat starości mówiące o tym, że atrybutem starości jest mądrość, wspierać działania umożliwiające rozwój człowieka starszego oraz kształtować racjonalne wyobrażenia o starzeniu się i starości, a także pozytywne postawy wobec ludzi starszych.

Bibliografia

- Bauman, Z. 2011. *Kultura w płynnej nowoczesności*. Warszawa: Narodowy Instytut Audiowizualny.
- Bramberger, A. 2008. *Geschlechtersensible Soziale Arbeit*, Wissenschaftliche Schriftenreihe des Zentrums für Zukunftsstudien – Salzburg, Band 10.
- Butler, R.N. 1980. Ageism: A foreword. *Journal of Social Issues*. **36** (2), ss. 8–11.
- Bütow, B. und Munch, Ch. 2012. *Soziale Arbeit und Geschlecht (Forum Frauen – und Geschlechterforschung)*. Münster: Verlag Westfälisches Dampfboot.
- Furmańska-Maruszak, A. 2019. Kto się opiekuje seniorami? O roli rodziny i roli państwa w porównaniach międzynarodowych. *Dyskurs & Dialog*. **2** (2), ss. 69–81.
- Giddens, A. 2001. *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gusset-Bährer, S. 2018. *Demenz bei geistiger Behinderung*. Waleska: Reinhardt University.
- Kanios, A. 2021. Beliefs of Secondary School Youth and Higher Education Students About Elderly Persons: A Comparative Survey. *Child and Adolescent Social Work Journal*. **38** (2), ss. 131–137.

- Kanios, A. 2018. *Postawy pracowników zawodów pomocowych wobec osób starszych a ich podmiotowe uwarunkowania*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej.
- Kantowicz, E. 2012. *Pedagogika (w) pracy socjalnej*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Klauber, J., Schwinger, A., Greß, S., Kuhlmeiy, A. und Jacobs, K. red. 2020. *Mehr Personal in der Langzeitpflege – aber woher? Pflege-Report 2019*. New York: Springer.
- Kruse, A. 2009. Der Beitrag der Prävention zur Gesundheit im Alter – Perspektiven für die Erwachsenenbildung. *Bildungsforschung*, 3 (2). <http://www.bildungsforschung.org/Archiv/2006-02/gesundheit/> (24.02.2022).
- Lewowicki, T. 2017. Edukacja międzykulturowa – kilka lat później. Zmiana uwarunkowań, pytania o kondycję, wyzwania. *Edukacja międzykulturowa*. 2 (7), ss. 19–36.
- Lindmeier, B. i Oermann, L. 2017. *Biographiearbeit mit behinderten Menschen im Alter*. Weinheim: Beltz Juventa.
- Lyn, X., Bryant, Ch. and Boldero, J. 2010. Measures for assessing student attitudes toward older people. *Educational Gerontology*. 37(1), ss. 12–26.
- Matuszewicz, Cz. 1975. *Psychologia wartości*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- McConatha, J.T., Schnell, F., Volkwein, K., Riley, L. and Leach, E. 2003. Attitudes toward aging: a comparative analysis of young adults from the United States and Germany. *The International Journal of Aging and Human Development*. 57 (3), ss. 203–15.
- Mika, S. 1984. *Psychologia społeczna*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Pakuła, M. 2007. *Postawy osób starszych wobec edukacji. Studium teoretyczno-diagnostyczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Popielski, A. 2008. *Psychologia egzystencji. Wartości w życiu*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Prognoza ludności na lata 2014–2050*. 2014. Warszawa: GUS.
- Szatur-Jaworska, B. 2005. Dyskryminacja ze względu na wiek w obszarze pomocy społecznej. W: Tokarz, B. red. *Stop dyskryminacji ze względu na wiek*. Warszawa: Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, ss. 74–82.
- Świdzińska, A. 2020. Edukacja międzykulturowa jako element kształcenia pracowników służb społecznych. *Annales Universitatis Mariae-Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*. 1 (1), ss. 267–281.

- Theunissen, G. i Kulig, W. 2016. *Inklusives Wohnen-Bestandsaufnahme von Wohnprojekten für erwachsene mit Behinderung in Deutschland*. Stuttgart: Fraunhofer IRB Verlag.
- Tokarz, B. 2005. Postawy wobec starości i ludzi starszych. W: Tokarz, B. red. *Stop dyskryminacji ze względu na wiek*. Warszawa: Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, ss. 10–13.
- Trafiałek, E. 2014. Rodzina jako obszar aktywności i źródło wsparcia w aktywnym starzeniu się, W: Szukalski, P., Szatur-Jaworska, B. red. *Aktywne starzenie się. Przeciwdziałanie barierom*. Łódź: Uniwersytet Łódzki, ss. 152–163.
- Weissbrot-Koziarska, A. 2017. W pułapce samotności: pracownik socjalny wobec wykluczenia samotnych seniorów z lokalnej przestrzeni społecznej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*. 30 (4), ss. 133–145.
- Wojciszke, B. 2006. *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- World Population Ageing 2019. 2020. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World. New York, <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Report.pdf> (30.05.2021).
- World Population Prospects 2019: Highlights, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, ONZ: New York, https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf (30.05.2021).

Axiological determinants of the attitudes presented by students of aiding courses aimed at the elderly. The case of Poland and Germany – an intercultural perspective

Abstract: Functioning in a culturally diverse world has become an everyday reality. European integration, globalisation, and migration of people have become contributing factors in this regard. In this context, a key role is played by intercultural education aimed at identifying, understanding, and supporting diversity. This article is empirical in nature. The survey objective was to diagnose and describe the attitudes and system of values of students of the helping professions towards older persons in Poland and Germany. The diagnostic survey was the research method used. Kogan's Attitudes Towards Older People scale (Kogan OP Scale) and Schwartz's Portrait Values Questionnaire (PVQ) were used in the survey. The

survey was conducted from October to December 2018. German students (200 persons) constituted the main group, while Polish students (167 persons) were the comparison group. The survey results revealed statistically significant differences between Polish and German students in their attitudes to older persons.

Keywords: attitudes, system of values, intercultural education, student, Poland, Germany

Translated by Sławomir Nowodworski